

De homosexuella rollerna

Om underordning och osynliggörande i TV-serier

AV SVANTE NORRHEM

*d*en första TV-serie som jag har något klart minne av är "Familjen Ashton" — jag var väl ungefär åtta år då serien först visades i svensk TV. Handlingen rörde sig runt en engelsk familj under det andra världskriget och var ett centralt inslag i min familjs TV-tittande. För mina föräldrar och för min mormor fanns förmodligen flera intresseväckande ingredienser: kärleksrelationer mellan män och kvinnor där glädjeämnen blandades med allvarliga relationskonflikter intresserade dem säkert alla tre. Att en ledande manlig karaktär var änkeman gjorde kanske att min mormor också där hade någon att identifiera sig med eftersom hon nyligen själv blivit änka.

Sjuttioalet var för svensk television starkt anglofierat: förutom "Familjen Ashton" visades framgångsrika brittiska produktioner som "Middlemarch", "Onedinlinjen", "Herrskap och tjänstefolk", "Arvingarna", "Hem till gården", "Krutgubbar" och "I vår herres hage". Samtliga dessa serier har nått höga tittarsiffror och visats relativt länge. "Hem till gården" som gick redan 1975 och ännu inte avslutats 1987 tar naturligtvis priset i jämförelse med de andra. Den visas för övrigt fortfarande i en av de kommersiella kanalerna. Gemensamt för dessa sjuttioalets engelska serier är att de fokuserar på några

individer som vi sedan får följa privat och i arbetet. Centralt här är att alla kärleksrelationer — lyckliga eller olyckliga — är heterosexuella.¹ För en homosexuell publik fanns inga identifikationsobjekt, men som tonåring gjorde jag ändå krampaktiga försök till egna tolkningar av serier. Den i mina ögon undersköne Tristan i "I vår herres hage" blev exempelvis föremål för min beundran. Serien handlar om veterinärens liv på den engelska landsbygden och innehåller fyra ledande rollkaraktärer. Tristan Farndon är en lite slängig och mindre arbetsvillig yngling som står helt under sin äldre bror Siegfrids befäl. Siegfrid i sin tur är en oborstad halvt manisk koléeriker i vars veterinärklinik den strikt heterosexuelle James får arbete. Dennes hustru spelar den fjärde mer framträdande rollen.

Min tolkning av serien då jag som sjuttonåring såg den första gången blev med självklarhet att Tristan och Siegfrid var ett par, men att någon fantasilös producent hade gjort om dem till bröder. Allt talade för min tolkning: de lever tillsammans, de grälar oavbrutet men håller ändå samman i det oändliga och deras förhållande till kvinnor är ridderligt men absolut avsexualiserat. Än i denna dag framstår Tristan och Siegfrid för mig som ett möjligt homosexuellt par, även om deras avsexualiserade förhållande också

gentemot varandra är störande. Med tanke på att de ofta rör sig tillsammans i offentliga miljöer, och i Storbritannien, blir det dock inget argument emot en relation. Att ett homosexuellt par lämnar kärleken hemma är inte ovanligt, och var för mig då en självklarhet som jag inte ifrågasatte.

Vad jag gjorde utan att ha ord för det var en queer-reading av "I vår herres hage". På samma sätt som en lesbisk kvinna om hon så önskar kan titta på "Pantertanter" och ha dem som identifikationsobjekt (Doty 1993) hade jag Tristan (i första hand) och Siegfried (i andra hand). Det fanns inget uttalat förbud mot detta, men samtidigt säger det en hel del om den katastrofala brist på förebilder som fanns i min omgivning. Medan andra hade heterosexuella relationer överallt i sin närhet — i verkliga livet såväl som på TV — fick jag hålla till godo med att i fantasin göra om ensamstående seriefigurer till något jag visste att de inte var menade att vara — homosexuella.

Uttryck för föreställningar om homosexualitet finns i många TV-serier, vare sig det figurerar homosexuella där eller inte. Inte minst förekommer uttalanden om homosexualitet då manliga miljöer beskrivs, och i dessa fall blir uttalandena nästan uteslutande av nedlåtande karaktär. Användandet av "fikus", "fjolla" och "bögar" som skällsord är också vanligt förekommande i ungdomsserier, särskilt bland unga killar. I den här artikeln kommer jag dock inte att tala om den sortens föreställningar, utan i stället presentera resultatet av en undersökning jag har gjort av homosexuella rollfigurer i TV-serier som visats i Sverige.

Jag har velat studera när i tiden de dyker upp och i vilka sammanhang samt vilken bild de ger av homosexuella och homosexuell kärlek. Urvalet är nästan uteslutande engelskspråkiga serier (amerikanska, brittiska och australiensiska) eftersom dessa har dominerat TV-utbudet, men också för att

det är i dessa som homosexuella rollkaraktärer oftast förekommer. För att räknas som TV-serie måste minst sex avsnitt ha visats i en följd.

Förebilder och identifikationsobjekt

Både svenska och internationella studier pekar på vikten av att tittaren skall kunna identifiera sig med någon rollfigur i en TV-serie (Brown 1994; Liliequist 1994). Etnologen Marianne Liliequist visar i en undersökning som bygger på djupintervjuer hur de kvinnliga såpoperabrukarna hon talat med betonar vikten av identifikation. Ett exempel på detta är en kvinna i Norrlands glesbygd som föredrar "Doktorn kan komma" eftersom både miljön och människornas mentalitet i den australiensiska glesbygden påminner om förhållanden i den norrländska. Ett annat är en kvinna som, mitt uppe i småbarnsrollen och bosatt i en stad, hellre ser på "Livet runt trettio" (Liliequist 1994).

Att det igenkännande elementet är viktigt visar inte minst undersökningar av vad amerikanska ungdomar väljer att se på. Amerikanska skolbarn fick välja ut en favorit bland TV-karaktärer (under ett år då åttiofem procent av alla karaktärer var vita): nitiosex procent av de vita barnen valde en vit som favorit, sjuttiofem procent av de svarta barnen en svart som favorit och åttio procent av barnen med latinamerikanskt ursprung valde som favoritkaraktär en person med samma bakgrund som de själva. Om barnen skulle peka ut ett särskilt TV-program som favorit valde barnen från etniska minoriteter program som dominerades av just den minoritet de själva kom från. En av slutsatserna av studien är att svarta helst ser TV-serier med svarta, och att de svarta rollfigurerna har stor betydelse för tittarens identifikation (Greenberg 1986). En egen reflexion inför barnens val av favoritkaraktä-

rer är att den dominerande gruppen — de vita — intressant nog i ännu högre grad än svarta och latinamerikaner valde någon ur sin egen grupp som favorit. Om man så vill kan man dra slutsatsen att den normbärande gruppen — den som har lättast att hitta identifikationsobjekt — har mindre behov att identifiera sig utanför den egna gruppen och därför också är mindre benägen att göra det.

Många studier visar att förtryckta minoriteter ofta kan identifiera sig med sina förtryckare, och därmed också rättfärdiga den normbärande gruppen: "lower status people generally find it less punishing to think of themselves as correctly placed by a just society than to think of themselves as exploited or victimized by an unjust society" (Kitzinger 1990). Inte minst kan man möta detta behov hos många homosexuella som är mitt uppe i en komma-ut-process — behovet av att förstå, förlåta och rättfärdiga föräldrar eller vänner som inte kan acceptera homosexualitet.

Att det är betydelsefullt att ha ett identifikationsobjekt för tittaren har också gjort att olika intressegrupper, åtminstone i USA, aktivt har försökt påverka seriers innehåll. Eftersom en stor del av våra TV-serier kommer från USA betyder det också att vi påverkas av den eventuella framgång olika påtryckargrupper kan ha. De kan antingen fungera för eller mot företeelser i TV. Som ett exempel på det senare finns kristna högergrupper i USA som bland annat inriktat sig på att attackera positiva bilder av homosexuella i TV eftersom sådana bilder anses kränka kristnas familjevärderingar (Moritz 1992; Russo 1987). Här finns således ett aktivt medvetet agerande för att förhindra homosexuella förebilders förekomst. Det var också så sent som 1969 som den första homosexuella rollfiguren visades i amerikansk TV — samma år som Stonewallupploppen i New York kom att mar-

kera en symbolisk start för en öppnare och aktivare homosexuell frigörelse i USA. Denne den första homosexuelle rollfiguren gav dock en nedgörande bild, och den negativa framställningen av homosexuella fortsatte i amerikanska TV-serier under hela det tidiga sjuttio-talet (Moritz 1992). Varken USA eller Sverige har, eller hade, något formellt förbud mot att visa homosexuella fiktiva rollfigurer på TV, inte heller att framställa dem positivt. Den självpåtagna censur som TV-bolag ägnat sig åt har dock varit välfungerande. Homosexualitet marginaliserades i USA så mycket, inte bara i TV-serier, att det nästan verkat som det inte har existerat. Såväl Stonewallupploppen som de många gaymarschern under sjuttio-talet kom antingen att ignoreras eller förlöjligas i TV (Moritz 1992).

1980-talet innebar betydelsefulla förändringar i attityder allmänt sett hos media i USA. Bland annat hade homosexuella organisationer kommit i gång med lobbyingsverksamhet för att liksom andra påtryckargrupper kunna vara med och påverka vad som visades i exempelvis TV-serier. Gay Media Task Force var en sådan homosexuell påtryckargrupp som redan tidigt betraktades som relativt framgångsrik i sina försök att få bort vad man ansåg vara negativa och/eller stereotypa bilder av homosexuella i TV-serier (Montgomery 1981). Framgångarna var dock inte givna. Det första homosexuella paret som visades i en säng ("Livet runt trettio" 1989) resulterade i att TV-reklam till ett värde av 1,5 miljoner dollar drogs tillbaka (Moritz 1992).

Men attityderna förändrades — särskilt föreställningarna om *vilka* som är homosexuella. Under åttiotalet tvingades av olika skäl flera kända homo- eller bisexuella amerikaner fram i rampljuset. Det blev exempelvis svårare att vidhålla en stereotyp negativ bild av homosexuella när positiva förebilder som tennisidolen Billie Jean King och

filmstjärnan Rock Hudson "avslöjades" som bi- respektive homosexuella.

Svenska medier har också länge i bästa fall uppvisat ett ointresse, och i sämsta fall fientlighet gentemot frågor som berör homosexualitet (Fiendebilder 1990). Rädslan för homosexuella "ligor", och idéer om konspirationer som fanns under 1950-talet kom åter i svang så sent som i slutet av 1980-talet i samband med "Ebbe Carlsson-affären". Kyrkliga företrädares fördömanden av homosexualitet som ett brott mot Gud och ett hot mot familjen kommer fortfarande av och till upp till ytan, vilket inte minst märktes i frikyrkornas och till delar svenska kyrkans agerande i samband med partnerskapslagens införande. Med en särlagstiftning för heterosexuella och homosexuella, som delvis råder ännu i dag och var mycket stark under sjuttio- och åttiotalen, samt en sjukdomsstämpel fram till 1979, har staten också bidragit till att skapa en bild av att homosexualitet är avvikande och "fel". Om man kombinerar statens sanktionerande av en negativ bild, med den brist på förebilder i vardagslivet som funnits och ännu finns — inte minst utanför storstäderna — skulle fiktiva bilder i film, TV-serier, litteratur och teater möjligen kunna spela en positiv roll för den enskilde homosexuelle.

Här kommer jag att redovisa resultatet av en genomgång av rollfigurer i TV-serier, samt en diskussion som förts kring TV-serier med homosexuella inslag. Min genomgång består av fyrtioen slumpvis utvalda TV-serier från 1970-talet och framåt. I dessa figurerar drygt åttio homosexuella mer eller mindre framträdande rollkaraktärer. Sexton är kvinnor och sextiosju män. En fördelning av serierna på introduktionsår ger vid handen att bara fyra introducerades under sjuttioåret (inga kvinnor fanns med då), femton under åttioåret (en kvinna i biroll totalt) och resten har introducerats under de första sex åren av nittioåret, och

här har huvuddelen av de kvinnliga rollfigurerna introducerats. Slutsatsen här skulle kunna bli att andelen TV-serier med homosexuella rollfigurer har ökat, men så är inte fallet. Under 1990-talet har det i stället skett en lavinartad ökning av antalet TV-serier som visas i Sverige, nästan uteslutande beroende på de kommersiella kanalernas genombrott. I dag, 1996, visas en ordinär veckodag minst ett tjugotal TV-serier vilket är fler än vad som visades under hela året 1970. Trots att *andelen* serier med homosexuella rollfigurer inte har ökat, måste ökningen av *antalet* serier ses som något viktigare. I juni 1996 fanns nio TV-serier som av och till har med en homosexuell rollfigur att välja bland. Samtliga nio gick på reklamfinansierad TV.

Kvinnliga rollfigurer

Mitt slumpvisa urval av serier med lesbiska rollfigurer ger en bild av att det tycks vara inom kriminalvården som kvinnliga homosexuella får söka sina förebilder. Snedvridningen är ett resultat av att det finns så få lesbiska eller kvinnliga bisexuella i TV-serier. Vad man ändå kan säga utifrån det lilla material som finns är att det visar kvinnor i en vanligen överväldigande manlig värld. Ett exempel är Vera Bennett, en antytt lesbisk fängvaktare som gjort ett yrkesval som bryter det normala för en kvinna.

I "Kvinnofängelset", där Vera figurerar, skapas därför en brytning mellan lesbiska interner i en underordnad position, gentemot den hemligt lesbiska Vera i den överordnade, som inte uppnåtts om båda eller endera parten varit heterosexuell. Här används således homosexualitet som spänningsskapare.

I två serier, "Kvinnofängelset" och "Lagens änglar" förekommer ledande lesbiska/bisexuella rollfigurer. Kvinnliga homo-

sexuella introducerades också senare än manliga, och det var först i början av 1990-talet som den bisexuella C.J. Lamb gav oss en ledande kvinna då hon dök upp i "Lagens änglar". Någon större orättvisa mot de lesbiska tittarna var kanske inte detta, snarare kan man påstå att de besparades en del av 1970-talets homosexuella "förebilder".

Det tycks också finnas en skillnad mellan situationskomedier av sorten "Vänner" och mer seriösa serier som exempelvis "Lagens änglar". I situationskomedin råder en mer förvirrad bild av lesbiska. Ett exempel på detta är hur paret Carol och Susan i "Vänner" på en och samma gång kan sägas vara goda förebilder i det att de är sympatiska, lever ett stadgat liv tillsammans och även avser att fostra ett barn tillsammans. De är moderna och medvetna lesbiska kvinnor. Dubbelheten för tittaren ligger dock i det faktum att deras roller ger upphov till "dråpliga" situationer där just det faktum att de är ett lesbiskt par är avsett att vara lustigt. Inte minst uppstår den sortens situationer i förhållande till Carols före detta man Ross, som är en av seriens huvudpersoner. Denna typ av förvecklingar som är avsedda att locka till skratt förekommer inte i serier som "Lagens änglar", vilket i och för sig inte alltid behöver betyda att bilden av homosexualitet är bättre där än i situationskomedier.

Manliga rollfigurer

Det är sällan som en homosexuell, vare sig kvinna eller man, spelar en ledande roll i TV-serier. Mot bakgrund av det större antalet manliga rollfigurer är det inte särskilt överraskande att de dök upp betydligt tidigare än kvinnliga. Först kom rollfigurer som i första hand var till för att roa publiken: den tidigaste är "Gay" Gordon i "Hem till kåken" som introducerades 1976. Serien utspelas i fängelsemiljö och är en komedi

där en mindre roll var en homosexuell man som arbetade i köket. Den första med en ledande roll kom 1978 i "Lödder", serien som var en parodi på den amerikanska tvål-operan. I "Lödder" förekommer Jodie Dallas, spelad av Billy Crystal. Jodie var ofta förekommande och hans homosexualitet gav upphov till roliga situationer, men trots att han var homosexuell var han också tidvis involverad med kvinnor.

Om vi jämför TV-seriernas homosexuella kvinnor och män med studier gjorda på homosexuellas yrkesval finner vi att de avviker från verkligheten på ett par punkter. Två yrkesgrupper utkristalliserar sig som överrepresenterade och det är gruppen tjänstemän samt de med konstnärliga yrken. Det senare är inte så förvånande och hör nog snarare till genren, som kräver ett större mått glamor än vad verkligheten bjuder. En gissning är att det i TV-serier i allmänhet finns en överrepresentation av konstnärliga yrken, liksom det finns ett överflöd av ekonomiskt oberoende människor.

Vad som förvånar är det relativt sett stora antalet poliser, militärer och fängsvaktare. En möjlig förklaring är att man genom att placera rollfiguren i en sådan position får hans/hennes sexualitet att framstå som mer problematisk.

Att en av de homosexuella männen som förekommer i "Melrose Place", Jeffrey Linley, är marinofficer skapar naturligtvis grunden för en spännande intrig med tanke på att homosexuella inte får ta anställning i det amerikanska försvaret. Jeffrey måste också lämna sin tjänst när det uppdagas att han är HIV-positiv. I konflikten mellan Jeffrey och omvärlden är det dock tydligt att seriens skapare står på Jeffreys sida.

I parodin "Allå, allå, hemliga armén" används också knepet att göra den homosexuelle till militär, men här för att uppnå roliga effekter — särskilt roligt blir det dock inte med den homosexuelle nazistofficeren

Ett lesbiskt förhållande antyds i denna grekiska vas målning från ca 500 f.Kr., utförd av Apollodoros från Tarquinia. Museo Archeologica Tarquinia

Hubert Gruber om man har någon som helst kunskap om homosexuellas situation i Tyskland under nazitiden, och långt efter också för övrigt (Heger & Silfverstolpe 1984). Det finns en parallell till en annan parodi — "Lödder". När man skall driva med en genre och göra det hela så absurt som möjligt plockar man in en homosexuell karaktär.

Det tydligaste mönstret är dock det stora antalet rollfigurer vars yrken aldrig framkommer. Drygt var tredje rollkaraktär oavsett kön är utan tydligt yrke. En möjlig tolkning är att den homosexuelle rollkaraktärens huvudsakliga funktion i flera fall är att vara just homosexuell och att yrkesidentiteten därför blir av underordnad betydelse. Tolkningen stöds av studier som visar att när en homosexuell sätts i centrum får hon/han ofta stå som symbol inte för den egna personen, utan för homosexuella som grupp (Moritz 1992).

Hur presenteras då den manlige homosexuelle i TV-seriens värld? Här har jag koncentrerat mig på de ledande rollerna, även om birollerna stundtals är mycket intressanta. Exempelvis har Luke Fuller (Dynastin), Steven Carringtons pojkvän, delvis rollen som en harmonisk och trygg man som övertygande och sympatiskt försöker stödja Steven i dennes beslut att mot familjens vilja bejaka sin homosexualitet.

Av de ledande rollerna kan dock de flesta sägas ha mer eller mindre homosexrelaterade bekymmer. Att ha bekymmer hör förvisso till TV-serier, så mer intressant är vilka dessa problem kan vara. Freddie Martin (Eldorado) var den pensionerade engelska sjuksköterskan som flyttade till spanska solkusten för att njuta av livet. Väl där drabbas han av bögknackning, men får också andra bekymmer när plötsligt en vuxen dotter dyker upp ur det förflutna. Det görs således klart för tittaren att Freddie en gång i tiden haft ett heteroerotiskt förhållande. Rickie

Vasquez (Mitt så kallade liv) går i skolan och har komma-ut-problem som resulterar i att han fördrivs hemifrån, på samma sätt som Steven Carrington (Dynastin) avvisas av sin far till en början. Stevens olyckor slutar inte med detta: två av hans pojkvänner mördas (en av pappa Blake och en av moldaviska terrorister) och han hamnar i tvist om sitt barn på grund av att han är homosexuell. Som om detta inte vore nog, faller han till slut till föga och börjar efter familjens önskemål spela heterosexuell. Äktenskapet med Claudia blir ett fiasko och brodern Adam ger honom stryk för att han inte lyckas hålla ihop relationen.

Andra ledande karaktärer är den föga lycklige lorden Sebastian Flyte (En förlorad värld) som med sin teddybjörn i handen framställs inte bara som omogen utan också som arrogant och överlägsen. Matt Fielding (Melrose Place) är däremot på många sätt en sympatisk person, ett ljus i ett mörker av elakhet och intrigerande. Dessutom är han snygg och attraktiv, men självfallet har han som homosexuell bekymmer: hans relation till föräldrarna är ett, att han avskedas av homofobiska skäl och drabbas av bögknackning ett par gånger är andra.

Att en av hans pojkvänner har HIV är kanske mer ett uttryck för medvetenhet hos manusförfattarna. Matt Fielding är på ett plan ett typexempel på att man som tittare kan bli väldigt kluven: killen är attraktiv utseendemässigt och som person, han har problem relaterade till sin sexuella läggning och de är vart och ett för sig fullt realistiska. Även ett par av dem i kombination skulle vara sannolika, men kanske inte alla på en gång. Matt är den ende ledande homosexuelle i serien och därför måste hans roll rymma så mycket som möjligt av föreställningarna om homosexualitet. Kort sagt: han, liksom Steven Carrington, drabbas av allt tänkbart elände en homosexuell kan råka ut för.

Man kan säga att homosexuella så som de framställs i de undersökta TV-serierna är sedda ur ett heterosexuellt perspektiv. Den homosexuelle deltar nästan enbart då hon/han vistas i en heterosexuell miljö. Detta är inte detsamma som att den bild som ges är dålig, fördomsfull eller falsk — i vissa fall är den det, men i andra inte. Däremot leder det heterosexuella perspektivet till att den homosexuelle i TV-serier nästan helt uteslutande är i minoritet, och att det hon/han står för eller gör hela tiden relateras till en heterosexuell omvärld. Det är denna som antingen utsätter den homosexuelle för trakasserier, eller stöder henne/honom. Från ett homosexuellt perspektiv undrar man över var alla homosexuella vänner finns? Var finns föreningarna för homosexuella, var finns gaybarerna? Kamerorna låter oss nästan aldrig följa med dit där homosexualitet inte är det avvikande, och går i den bemärkelsen inte till miljöer som heterosexuella normalt sett inte går till.

Trots alla motgångar de homosexuella rollfigurerna drabbas av, inklusive de kvinnliga, framstår ändå några som riktigt hyggliga förebilder. C.J. Lamb (Lagens änglar), Matt Fielding (Melrose Place) och Steven Carington (Dynastin) är kanske bland de mest kända. De tillhör också de få rollfigurer som faktiskt vid något tillfälle lever eller har levt tillsammans med en partner. De lyckas alla tre, trots sina motgångar (som inte i alla lägen är så realistiska), bevara någon form av integritet och i C.J:s och Stevens fall blir slutet lyckligt. Steven och hans pojkvän Bart Falmont deltog båda i "Dynastins" stora avslutningsfilm där familjen återförenas. Bortsett från det alldeles osannolikt lyckade slutet på en serie som i övrigt har frossat i elakheter och vältrat sig i människors olycka, får vi ändå för en gångs skull se ett homosexuellt par som uttryckligen lever tillsammans och accepteras för vad de är av sin familj.

Homosexualitetens underordning

Homosexuella som grupp har inte haft förebilder eller identifikationsobjekt i TV-serier som visats i svensk TV förrän mycket sent. Sveriges Television har inte förrän på 1990-talet försökt sig på att ge ett balanserat porträtt av en homosexuell person. Jag tänker här i första hand på Micki i "Rederiet". En förändring skedde definitivt under åttiotalet och sedan har antalet serier under hand ökat avsevärt. Synliggörandet av homosexuella män genom AIDS har säkerligen haft stor betydelse. Att det har varit så här är inte alls förvånande. Internationella studier visar tydligt hur massmedia och masskulturens aktörer både är produkter av samtidens värderingar och reproducenter av desamma (Gitlin 1994; Moritz 1992; Saenz 1994). Resultatet blir att minoriteter i hög grad marginaliseras eller schabloniseras (Gray 1994; Greenberg 1986). I ett samhälle som har präglats av att kyrkan kallar homosexualitet ett brott mot Gud och familjen, där sjukdomsstämpeln levt kvar länge (till 1979 i Sverige) och där staten understryker det riktiga i homosexuellas underordning genom särslagstiftning är det självfallet inte konstigt att den statliga televisionen har deltagit i reproduktionen av underordningen.

Amerikanska forskare har menat att kommersiell TV med nödvändighet måste vända sig till kärngrupper av tittare för att få stora tittarsiffror. Ett program kan inte vara alltför utmanande mot den allmänna uppfattningen om vad som är rätt och fel, moraliskt eller omoraliskt, eftersom det måste kunna accepteras av flera viktiga intressenter: TV-kanalen själv, sponsorer, den kreativa personalen, publiken och sist men inte minst eventuella påtryckargrupper. De kommersiella kanalerna är mycket beroende av tittarsiffror (White 1992). Med det resonemanget borde Sveriges Television ha kunnat ligga långt före både de utländska kommer-

siella kanalerna och de inhemska, men så är inte fallet. Det var först då TV3 i slutet av 1980-talet kom i gång med sina sändningar som det verkligen började hända saker. Sammantaget kan man säga att det i Sverige i minst lika hög grad är de kommersiella kanalerna som visar serier där homosexuella förekommer. Man kan också konstatera att utbudet var mycket magert under den tid då Sveriges Radio hade monopol på TV-sändningar i Sverige. Idén om ett TV-medium i "allmänhetens tjänst" med ett utbud som kan tillfredsställa "olika åsiktsriktningar och publiksmaker" där SVT skall vara "föregångare och nyskapare" (Jaensson 1992) har inte inneburit något reellt för homosexuella på TV-seriesidan. En statlig utredning från 1977 om public service talar också om Sveriges Televisions ansvar för att programmen bör vara "meningsfulla för publiken vilket, med tanke på publikens blandade och mångsidiga sammansättning, förutsätter variation och bredd i innehåll och form." (SOU 1977:19, "Radio och TV 1978—1985"). Med tanke på frånvaron av identifikationsmöjligheter för homosexuella har detta ansvar inte uppfyllts.

Homosexuella har osynliggjorts och inte tagits på allvar genom det lilla och ofta snedvridna utbud som funnits i svensk TV. Att så skett styrker bara att TV-mediet i Sverige liksom internationellt speglar och reproducerar de värderingar och normer som finns i det samhälle där mediet verkar. Normen för kärlek, parbildning, familjeliv och sexualitet i Sverige är heterosexuell, och den normen avspeglar sig därför också i de TV-serier som TV-kanalerna beslutar att visa.

Homosexualitetens underordning blir tydlig. Men min studie pekar också på en annan underordning, nämligen den mellan kvinnor och män och i det här fallet mellan lesbiska och bögar. För kvinnorna har det inneburit att de är ännu mer osynlig-

gjorda än män, och att bilden av lesbiska blir märklig — något hårdtaget kan man säga att antingen sitter man inne eller också vaktar man någon som sitter inne! Möjligen kan en del av förklaringen ligga i att mycket av exponeringen av homosexuella har kommit att gälla AIDS och därför kommit att lyfta fram homosexuella män. AIDS-debatten kan dock inte vara hela förklaringen till lesbiskas osynlighet — trots allt är det efter AIDS som lesbiska börjar förekomma i TV-serier. Sannolikt spelar jämställdhetsdebatten och kvinnors ökade synliggörande i samhället generellt sett en stor roll även för lesbiska.

Varför så tyst?

En inte så ovanlig kommentar om homosexualitet är att "var och en får väl göra vad den vill i sitt sovrum." Ofta framförs åsikten som om den vore ett uttryck för tolerans. Under debatter om lagstiftningsförändringar under 1980- och 1990-talen har i princip samma åsikt torgförts, där kontentan varit att homosexualitet skall respekteras men inte omfattas av lagliga regleringar. Ofta har argumenten, exempelvis mot partnerskapslagstiftningen, byggts på föreställningen att en lagstiftning skulle uppmuntra till homosexualitet i stället för att stärka den heterosexuella samlevnadsformen.² Det man således vill undvika är att *bekräfta* och *synliggöra* homosexualitet, eftersom den för många heterosexuella är provocerande. Det finns en föreställning om att homosexuella har ett starkare behov av att visa upp sin läggning än heterosexuella. Denna åsikt motsägs inte minst av förlovningsringar, vigselringar, bröllopsannonser och all annan symbolik som fram till för drygt ett år sedan var strikt heterosexuella markeringar. För att inte tala om alla referenser till "min make", "min hustru" m.m., som är mer indirekta markö-

rer för vilken sexuell läggning man har. Om det är något som utmärker homosexuella så är det att merparten inte talar om det på samma sätt som heterosexuella gör.

Det finns, och har i ännu högre grad funnits, en inställning som går ut på att homosexualitet inte är något man talar om. Inte i familjen, inte bland vänner, inte bland arbetskamrater och inte heller i media. Vad som ännu mer har förtigits är *vem* som är homosexuell, ofta av hänsyn till den homosexuelle, eller på dennes uttryckliga begäran. Tystnaden är på många sätt förståelig eftersom den bottnar i en realistisk oro för utsatthet i samhället och i värsta fall för våldsövergrepp. Denna omtanke på individnivå har dock bidragit till frånvaron av homosexuella förebilder i vardagen, och därmed försvårat för unga människor att hitta identifikationsobjekt. Såväl hetero- som homosexuella medverkar därför på en strukturell nivå till att skapa tystnad kring homosexualitet. Här skulle exempelvis TV-serier kunna ha spelat en roll som förmedlare av förebilder, men det har de alltså endast i ringa grad gjort i Sverige.

Vad beror det på? Fanns det inga TV-serier med homosexuella att köpa in och visa? Var det rent av en medvetet förtigande politik som ledde till frånvaron av homosexuella förebilder i TV under 1970-talet? Förföljelse och trakasserier mot homosexuella är inget nytt i historien, och särskilt kyrkornas budskap om att synd inte skall uppmuntras har haft stor betydelse. Kan detta ha fått råda över statstelevisionens utbud av TV-program?

Utifrån min studie kan man inte annat än spekulera kring svaren på dessa frågor. Vad man kan se är att det under 1970-talet var tystnad (i bästa fall) eller elak drift (i värsta fall) som stod till buds för den homosexuelle TV-tittaren. Och ändå, här fanns kanske en av de tittargrupper som bäst kunde ha behövt upplysning och goda förebilder. För

naturligtvis kan man resa invändningen mot min studie att även heterosexuell kärlek många gånger framställs på ett mycket negativt sätt. Den bild man får av heterosexuella män genom t.ex. J.R. Ewing (Dallas) är knappast smickrande, liksom bilden av kvinnor blir märklig om Alexis Colby (Dynastin) får stå som mall för den heterosexuella kvinnan. Skillnaden är dock väsentlig; för det första finns det mångfalt fler TV-serier att välja bland där heterosexuella förekommer. Visserligen presenteras även här extremt negativa rollfigurer, men inte så sällan finns det i samma serie också positivt framställda män och kvinnor. För det andra så är inte TV och media i övrigt i samma monopolställning då det gäller att ge förebilder åt heterosexuella som de många gånger är för homosexuella. Här finns sannolikt en stor skillnad mellan storstad och landsort, i det senare fallet kan den kontakt man får med homosexualitet genom TV, radio, tidningar, film och litteratur vara den enda möjligheten till att kunna hitta identifikationsobjekt. För den heterosexuelle finns föräldrar, syskon, annan släkt, vänner till familjen — ja snart sagt alla i omgivningen är eller tas för givet vara heterosexuella. Om förebilderna på TV är dåliga kan det sannolikt kompenseras genom det verkliga livet, eller tvärtom. TV-serien blir på så sätt mer avdramatiserad. För mig var den förste homosexuelle man jag kom i kontakt med Jodie Dallas i "Lödder". Hur han såg ut, vad han sa och hur han bemöttes blev oerhört viktigt på ett sätt som jag i dag tycker gränsar till det absurda.

En del av förklaringen till den så länge rådande frånvaron av homosexuella förebilder i TV ligger självfallet i det faktum att utbudet var och är inriktat på vad man föreställer sig att den stora massan av befolkningen vill se. Detta är inte konstigt eller särskilt klandervärt. Den undersökning av behov av förebilder som jag relaterade till

inledningsvis pekade ju på att det är de grupper som har nästintill monopol på TV-utbudet (och tillhör en överordnad grupp i samhället), vita i USA, som har svårast att identifiera sig med någon utanför den egna gruppen. Om resonemanget skulle överföras till svenska förhållanden kan man tänka sig att heterosexuella som överordnade inte kan identifiera sig med en homosexuell som underordnad. Detta leder då till att den som har förebilder och identifikationsobjekt runt omkring sig i det verkliga livet såväl som i den fiktiva TV-världen, genom sin maktställning fortsätter att skapa identifikationsobjekt åt sig själv medan minoriteterna blir utan.

Min slutsats är att det har varit en medveten handling att skapa tystnad kring homosexualitet, men jag tror också att den positiva trenden för skildringar av homosexuella i TV är en medveten handling. Tystnaden har brutits och vi har fått se goda både kvinnliga och manliga homosexuella förebilder i TV-serier — om än få. TV-serier är dock fortfarande i huvudsak ute efter att tillgodose den stora majoritetens krav och behov, men i deras försök att belysa så många frågor som möjligt har nu också homosexualitet blivit ett spörsmål tillsammans med etnicitet, hustrumisshandel, alkoholism, tonårskärlek, aborter, cancer osv. I USA talar man om TV-serier som terapi i den bemärkelsen att man försöker peka på positiva lösningar till de problem rollfigurerna stöter på (Cassata 1985). I viss bemärkelse kan man säga att även homosexualitet nu nått till det stadiet att behandlas terapeutiskt.

På en strukturell nivå har dock inte relationerna mellan heterosexualitet och homosexualitet, eller mellan manlig homosexualitet och kvinnlig, förändrats. Normerna är desamma mellan överordnad och underordnad. Däremot har viktiga förändringar skett från förföljernas 1940- och 1950-

tal till ett betydligt mera öppet och tolerant 1990-tal. Detta avspeglas i våra medier, och även i de TV-serier som sänds. Homosexuella rollfigurer finns oftare med, de tar större plats och de tillåts säga klokare saker. Lesbiska har släpat efter ordentligt, men framträder allt mer. Det har skett en förändring från att gestalta den homosexuelle som driftkucku, till en mer trovärdig framställning. Nästa steg kan kanske bli att de homosexuella rollfigurerna slipper vara så förtyvlat ensamma. Det är genomgående så att de nästan bara umgås med heterosexuella i serierna, medan många i verkliga livet ofta ser till att omge sig med andra homosexuella. Kanske får vi också snart se en homosexuell, eller varför inte ett par, som inte bara tar plats i en serie, utan rent av är dess nav.

Homosexualitet syns alltså mer nu, och vad man än tycker om de bilder som ges i TV så förnekas inte dess existens på samma sätt som tidigare. Detta är ett viktigt steg bort från föreställningen, bland många såväl hetero- som homosexuella, att homosexualitet måste eller bör kringgärdas med tystnad.

Noter

¹ Numera, i 1995 års version, förekommer dock det lesbiska paret Emma och Zoe i "Hem till gården".

² Se exempelvis Alf Svenssons motion till riksdagen 1986/87:So 156.

Källor

Aftonbladet 24.9.1982, 4.1.1984; *Dagens Nyheter* 24.9.1982, 12.1.1984; *Expressen* 24.9.1982, 4.1.1984; *Svenska Dagbladet* 24.9.1982, 12.1.1984.

Litteratur

Brown, Mary Ellen, 1994. *Soap Opera and Women's Talk. The Pleasure of Resistance*. Thousand Oaks: London.

- Cassata, Mary B., 1985. "The Soap Opera." I: Rose, Brian G. (ed.), *TV Genres. A Handbook and Reference Guide*. London.
- Doty, Alexander, 1993. *Making things perfectly queer*. Minneapolis.
- Feuer, Jane, 1994. "Melodrama, Serial Form, and Television Today." I: Newcomb, Horace (ed.), *Television. The Critical View*. New York & Oxford.
- Fiendebilder. Vinklingen av homosexualiteten i massmedierna. 1990. Rapporten utarbetad av Institutet för sociala studier. Stockholm.
- Gitlin, Todd, 1994. "Prime Time Ideology: The Hegemonic Process in Television Entertainment." I: Newcomb, Horace (ed.), *Television. The Critical View*. New York & Oxford.
- Gray, Herman, 1994. "Television, Black Americans, and the American Dream." I: Newcomb, Horace (ed.), *Television. The Critical View*. New York & Oxford.
- Greenberg, Bradley S., 1986. "Minorities and the mass media." I: Bryant, Jennings & Zillman, Dolf (eds.), *Perspectives on Media Effects*. Hillsdale.
- Heger, Heinz & Silfverstolpe, Fredrik, 1984. *Fångarna med rosa triangel. Homosexualitet i tredje riket*. Stockholm.
- Jaensson, Carl-Fredrik, 1992. *Att lära svinen uppskatta pärlor. Idén om radio/TV som public service*. Rapport nr 2 från Näringslivets Medieinstitut. Stockholm.
- Kitzinger, Celia, 1990. *The Social Construction of Lesbianism*. London.
- Liliequist, Marianne, 1994. "Såpoperan och dess brukare." I: *Kulturella Perspektiv* 4:1994.
- Montgomery, Kathryn, 1981. "Gay activists and the networks." I: *Journal of Communication*. Summer 1981.
- Moritz, Marguerite, 1992. "How US News Media Represent Sexual Minorities." I: Dahlgren, Peter & Sparks, Colin (eds.), *Journalism and Popular Culture*. London.
- Russo, Vito, 1987. *The Celluloid Closet. Homosexuality in the Movies*. New York.

Saenz, Michael K., 1994. "Television Viewing as a Cultural Practice." I: Newcomb, Horace (ed.), *Television. The Critical View*. New York & Oxford.

SOU 1977:19, "Radio och TV 1978—1985".

White, Mimi, 1992. "Ideological Analysis and Television." I: Allen, Robert C. (ed.), *Channels of Discourse, Reassembled. Television and Contemporary Criticism*. London.

Summary

The Homosexual Roles

The article deals with female and male homosexual characters in 41 TV-series shown in Sweden from the 1970's until today. Most of them are American, British or Australian.

There were no gays or lesbians in TV-series before 1976. After that, a period followed with few, male and ridiculed characters. The 1990's however have changed much: today homosexuality is treated in a more realistic way, and there are more lesbians in TV-series.

The homosexual character is seen from a heterosexual perspective. He or she is often lonely, seldom shown other than surrounded by heterosexuals. The gay person is always a minority. As a result the gay character has to symbolize homosexuals, and homosexuality, in general. He/she has gay-related problems with his/her parents, at work, among friends; he/she gets gaybashed, becomes infected with HIV etc.

Most of the TV-series have been shown on commercial TV, even though public television has a special responsibility to present programmes with or for minorities. My conclusion is that Sveriges Radio/TV consciously has chosen to ignore homosexuality. This policy only mirrors that of the Swedish government, and other influential groups within society, such as the church.